

Kétszázötven éve létesült Pest első nyomdája

NYOMDÁSZATTÖRTÉNETI TÖREDÉKEK

Szerkeszti: Gécs Béla

Az első magyar budai Hess-nyomda megszűnte után majd három század telt el, hogy ismét nyomtatóműhely dolgozott Budán. Pesten 1756-ban, kétszázötven éve létesült az első tipográfia, az Eitzenberger-nyomda.

Pesten a nyomdaipar későbbben honosodott meg, mint Budán. 1755. november 24-én polgárjogot nyert ugyan Heptner János György bécsi származású könyvnyomtató feltételezett műhelye – létezéséről, működéséről azonban semmit sem tudunk.

Az első pesti nyomdát Eitzenberger Ferenc Antal nagyszombati származású nyomdász alapította, aki 1755. december 18-án folyamodott a városhoz, hogy engedélyezzék neki egy nyomda felállítását. Kérését azzal indokolja, hogy Pestnek is szüksége van nyomdára, s ő pesti polgár leányát vette el. A tanács 1756. január 13-án elutasította Eitzenberger kérését azon indoklással, hogy már felvettek egy könyvkötőt a polgárok sorába. Ez nem a fent említett Heptner János György volt, hanem a budai Landerer Lipót Ferenc, Pécsy nevű mostohafia, kinek felvétele ellenében Landerer Lipót Ferenc kötelezte magát, hogy a pestvárosi tanács tagjainak ingyen fogja adni a naptárakat.

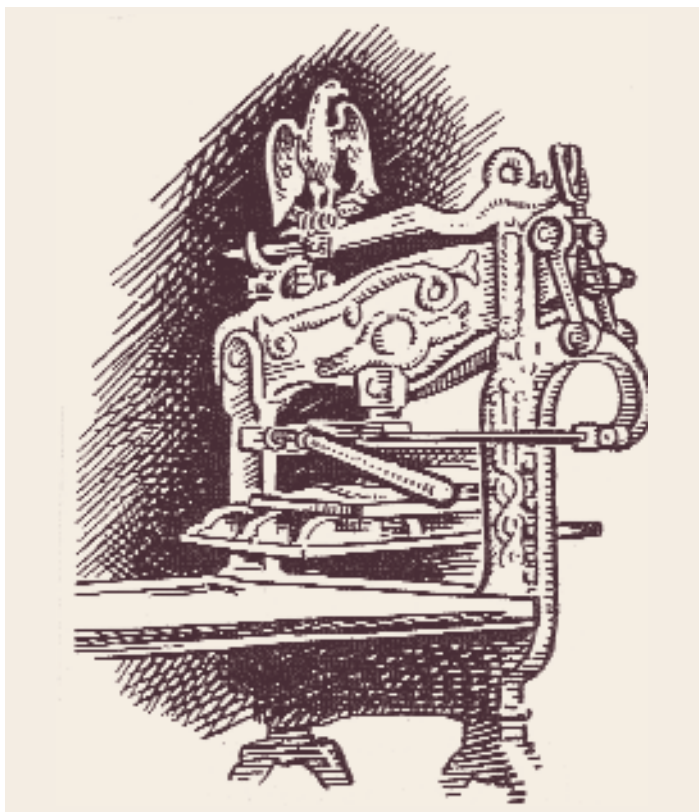
A határozat ellen Eitzenberger a helytartótanácsához fellebbezett, mondván, hogy Landerer

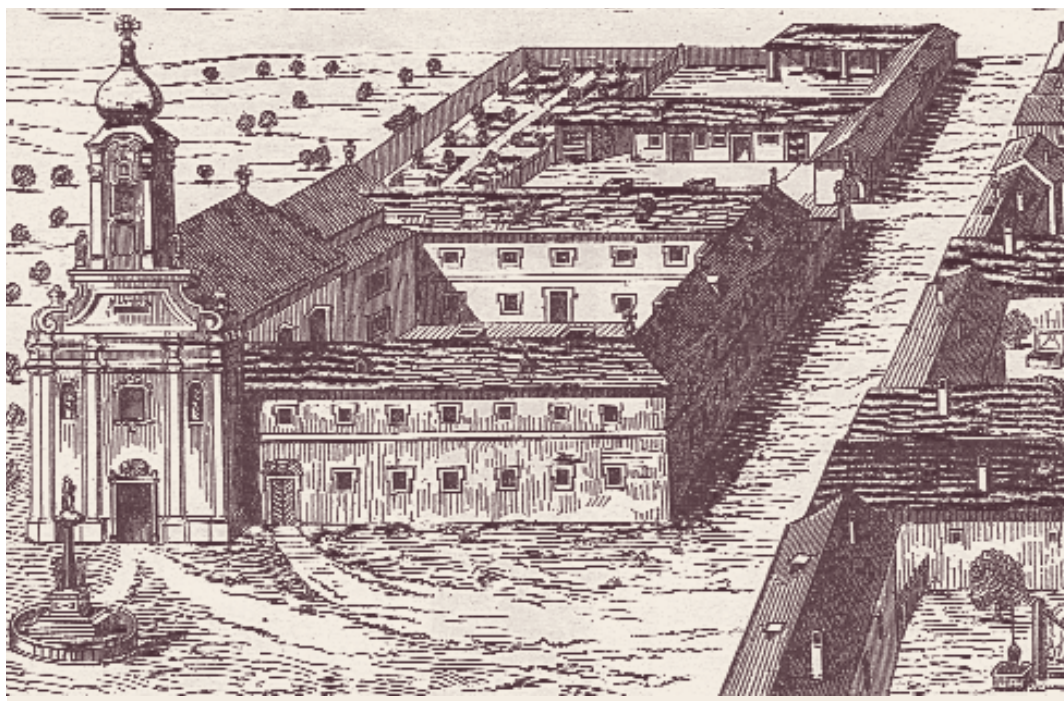
mostohafia 13 esztendőes gyerek, aki még iskolába jár, és legkevesebb 8 esztendőre van szüksége, hogy a nyomdászatot megtanulja. A kérvényre a helytartótanács a városi hatóságtól kért felvilágosítást, s a tanács előbbi határozatain felül azzal védekezett, hogy Eitzenbergernek nincs szabadalomlevele. A felhozott kifogásokkal nem érte be a helytartótanács, és 1756. május 20-án elrendelte, hogy Eitzenbergert vegyék fel a polgárok sorá-

ba és kötelezzék a szabadalom megszerzésére.

Az argumentum hatott, és így Eitzenberger Ferenc Antal rövidesen a szabadalomlevél megszerzése nélkül állította fel nyomdáját. A nyomda helyéről, szerkezete és nyomtatósajtójának számáról nincs adatunk. Betűtípusait Trattner bécsi betűöntődjéből vásárolta.

Az első pesti nyomda német nyelvű naptárt, egy sereg latin és német könyvet s nagyszámú

Egy metszetes városkép az első pesti nyomda idejéből

vásári cédulát meg füzetkéket nyomtatott, olykor tilalmas dolgokat is. Ez a tevékenysége csaknem végzetessé vált Eitzenberger számára. Ennek bizonyosága a budai tanács 1762. december 7-én kelt tanúkihallgatási jegyzőkönyve. Míserint Hoffer Margit vándor könyvárus, akit tiltott nyomtatványokkal való házalásért elfogtak, azt vallotta, hogy könyveit a pesti könyvnyomtatótól szerezte be, aki azokat maga készítette. A kihallgatott két könyvnyomtató segéd, akik Eitzenbergernél voltak alkalmazásban, azt vallották, hogy a lefoglalt nyomtatványok a pesti nyomdában készültek. A helytartótanács 1762. december 16-án indított vizsgálata után elrendelte ez ügyben a még található példányok elkobzását. Ezután a pesti tanács kihallgatta Müller Mihály Keresztély 62 éves és Veszely Albert Vilmos

64 éves könyvnyomtató segédeket, akik Eitzenberger javára vallottak. A könyvvarussal és a budai tanúkkal történt szembesítés után azonban kénytelen volt Eitzenberger beismerni, hogy a nyomtatványok nála készültek, és ő árusította azokat. Erre a pesti tanács 1763. január 8-ától a nyomdát bezáratta, és a babonás tartalmú, silány kivitelű nyomtatványokat elkobozta. A kétségbeesett könyvnyomtató a pesti tanácshoz intézett beadványában beismerte, hogy az elkobzott nyomtatványokat ő adta ki, de azzal védekezett, hogy nem ő a szerzőjük, hanem vándor könyvárusok útján jutott hozzájuk, kik azokat Streibig György győri könyvnyomdájából szereztek. A helytartótanács 1763. január 19-én kelt rendeletével a szabadalomlevél beérkeztéig zárva tartja ugyan az Eitzenberger könyvnyomdát, szí-

gorúbb büntetést azonban nem kívánt alkalmazni vele szemben, s így a szabadalomlevél kiállítására elé nem gördített akadályokat.

Az Eitzenberger-nyomda szabadalomlevele 1763. január 31-én kelt, s a könyvkiadói jogosítványon kívül azon kiváltságokat tartalmazza, hogy az új gregorián világkalendáriumot 10 esztendőig kizárólagos joggal adhatta ki.

Az 1765. évben már zavartalanul működött az Eitzenberger-nyomda.

Mikor Eitzenberger Ferenc Antal 1776-ban meghalt, a tipográfia egy ideig az özvegye nevében állott. 1782-től kezdve pedig egyik fia, Antal volt a könyvnyomtató.

Az Eitzenberger-nyomda majd harminc évig, 1785-ig maradt az alapító család kezében, azután Lettner Gottfried József, majd 1789-ben Paczkó Ferenc Ágoston vásárolta meg.